

NEKE KARAKTERISTIKE JEDNE SKUPINE OVISNIKA O HEROINU

Mirjana Nazor

Fakultet Prirodoslovno matematičkih znanosti
i odgojnih područja Split

Sažetak:

U istraživanju je sudjelovalo 50 ovisnika o heroinu, 47 muškaraca i 3 žene. Raspon njihove dobi bio je od 17 do 30 godina, a raspon heroinskog staža od 2 do 10 godina. Sa svakim ispitanikom voden je razgovor tipa storia di vita. Uz to, individualno je primjenjen Cornell-indeks i Rosenbergova skala samopoštovanja. Rezultati se mogu sažeti na sljedeći način: od 50 ispitanih, trojica su vanbračna djeca, četvero je u djetinjstvu bilo suočeno s rastavom roditelja. 20-oro ispitanih su bili prvorodena djeca, od toga sedmorica jedinci. Školski uspjeh je u osnovnoj školi bio znatno bolji nego u srednjoj. Samo jedan nije završio osnovnu školu. Na 37 ispitanika primjenjen je Cornell-indeks i Rosenbergova skala samopoštovanja. Rezultati na Cornell-indeksu ukazuju da 20-oro ispitanih imaju iznadprosječno zastupljen astenični sindrom, 9 iznadprosječno zastupljen konverzivni i stenični sindrom, 10-oro ispitanih ima u iznadprosječnoj mjeri zastupljena sva tri faktora. Prosječan rezultat na Rosenbergovoj skali samopoštovanja iznosi 23,6. Na četiri od deset skala uočeno je veliko slaganje među odgovorima ispitanih, dok je na ostalima izrazita raspršenost. Veličina uzoraka ne dopušta generalizacije, ali ipak pruža zanimljive informacije.

Ključne riječi: ovisnici, heroin, obilježja

Psihoaktivne droge su supstance koje proizvode više promjena u raspoloženju, emocijama, percepciji ili funkcioniranju mozga osobe koja ih konzumira (Edwards, 1983; Schuckit, 1984 prema Sullivan & Thompson, 1988). S obzirom na farmakološka svojstva i način njihova djelovanja, droge se najčešće dijele na: depresore, stimulanse, inhalatore i halucinogene. Heroin kao narkotik pripada skupini depresora središnjeg živčanog sustava.

Istraživanja rizičnih činitelja koji bi mogli utjecati na pojavu ovisničkih ponašanja, tj. povećati vjerojatnost pojavljivanja takvih ponašanja, ukazuju na slične nalaze. Na temelju rezultata Newcomba i drugih (1986 prema McMuran, 1994), rang lista pojedinačnih rizičnih činitelja kod vršnjaka koji uzimaju drogu uključuje: devijantno ponašanje pojedinca, prisustvovanje drogiranju odraslih, rano započinjanje s konzumiranjem alkohola, traženje uzbuđenja, loše odnose s roditeljima, nisku razinu religioznosti, neuspješnost u školi, različite psihološke probleme, nisku razinu samopoštovanja.

Bry i dr. (1982 prema McMuran, 1994) kao rizične činitelje navode slab školski uspjeh, nere-

ligioznost, prvo samostalno konzumiranje alkohola prije 13. godine, psihološke probleme, nisku razinu samopoštovanja i percepciju nedostatne roditeljske ljubavi. U istraživanju provedenom u Zagrebu na 300 ovisnika o heroinu utvrđeno je da ih oko 50% nije živjelo u cjelovitim obiteljima (Sakoman, 1993), što ukazuje na nekvalitetne odnose u obiteljima iz kojih su potekli.

Kao rizični element neki autori spominju i redosljed rođenja djeteta (Kapor, Stanulović i dr, 1990). Odnos roditelja prema djetetu bitan je za razvoj dječje slike o sebi, za razvoj samopouzdanja. Utvrđeno je, naime, da se roditeljstvo s prvorodenim djetetom procjenjuje stresogenijim nego s drugim djetetom. Prvorodeno dijete, češće nego drugorođeno ili jedinci, kod roditelja izaziva osjećaj da nisu uspješni kao roditelji i češće roditelji doživljavaju da prvorodeno dijete nije ispunilo njihova očekivanja, te da im je poremetilo socijalne kontakte. Uz to se prvorodeno dijete rođenjem drugog djeteta najčešće osjeća ugroženim i počinje se ponašati na, za roditelje manje poželjan, način. To može pridonijeti uspostavljanju niske razine sa-

mopouzdanja i negativne slike o sebi.

Interes istraživača iskazan je i u vezi s karakteristikama ličnosti ovisnika, odnosno pokušajima utvrđivanja moguće "narkomanske ličnosti".

Craig je (1979 prema Boynton, 1988), utvrdio, međutim, da ne postoji "narkomanska ličnost". Na temelju svojih i pregleda drugih istraživanja zaključio je da ovisnike o heroinu najčešće karakteriziraju ponašanja kao što su: impulsivnost, izražena depresivnost i anksioznost, potreba za jačim uzbuđenjima, niska frustraciona tolerancija, loša socijalabilnost, teškoće u stvaranju čvrstih i toplih veza, te osjećaj nesigurnosti i neadekvatnosti. Boynton (1988) ističe da ovisnici često posjeduju ispodprosječni osjećaj vlastite odgovornosti, što pridonosi njihovu neuspjehu i osjećaju obeshrabrenosti i bespomoćnosti.

Pozornost je bila usmjerena i na istraživanja motiva koji potiču pojedince da kušaju i/ili nastave s uzimanjem psihoaktivnih droga. Jedno od istraživanja iz te domene (Bergen prema Jelaska, 1983) daje sljedeći popis najčešćih motiva: socijalni prestiž, znatiželja i samoproučavanje, bunt, rasterećenje od osjećaja tjeskobe, depresivnost.

Ovim radom pokušava se utvrditi zastupljenost rizičnih činitelja koji su mogli utjecati na ovisništvo ispitanih osoba, neke karakteristike ličnosti ovisnika o heroinu te motive koji su ih potakli da uzmu drogu.

UZORAK I METODOLOGIJA

U istraživanju je sudjelovalo 50 ovisnika o heroinu, 47 muškog i 3 ženskog spola. Raspon njihove dobi bio je od 17 do 30 godina, a raspon ovisničkog - heroinskog staža od 2 do 10 godina.

Sa svakim ovisnikom vođen je razgovor tipa *storia di vita*, prikupljeni su neki opći podaci o obitelji i školovanju te primjenjeni Cornell-indeks i Rosenbergova skala samopoštovanja. Cornell-indeks omogućava određivanje 12 primarnih i 3 sekundarna faktora neurotskih reakcija. Sekundarni faktor označen kao F₁ nazvan astenični, određen je sljedećim primarnim faktorima: anksioznost, fobičnost, hipersenzitivnost, depresivnost i opsevno-kompulzivna tendencija. Sekundarni faktor F₂ - konverzivni, određen je kardiovaskularnom, gastrointestinalnom i inhibitornom konverzijom, i hipohondrijskim tendencijama. Treći sekundarni faktor, F₃ uključuje impulzivnost, agresivnost, paranoidnost, te se definira kao stenični faktor.

Cornell-indeks se sastoji od 110 tvrdnji, a ispitanik mora označiti je li ono što se tvrdnjom izriče za njega točno ili netočno. Rezultat u upitniku predstavlja zbroj odgovora "točno": svaki odgovor "točno" donosi 1 bod.

Osim spomenutih faktora Cornell-indeks sadrži i F i L skalu. F-skala ne mjeri neku posebnu

psihičku osobinu, nego predstavlja pokazatelj "reakcionih mehanizama u momentu testiranja" (Momirović, Kovačević, 1970). L-skala mjeri tendenciju k disimulaciji.

Skala samopoštovanja mjeri globalno samopoštovanje pojedinca, tj. osjećaj vlastite vrijednosti. Samopoštovanje je vrijednosna i emocionalna komponenta pojma o sebi. Rosenbergova skala se sastoji od 10 tvrdnji, a ispitanici moraju iskazati svoj stupanj slaganja odnosno neslaganja sa svakom tvrdnjom. Stupnjevi slaganja imaju sljedeće brojčane ekvivalente: 0 = uopće, 1 = djelomično se slažem, 2 = niti se slažem niti se ne slažem, 3 = djelomično se slažem, 4 = u potpunosti se slažem. Rezultat na Skali predstavlja zbroj brojčanih ekvivalenata odgovora kako je navedeno.

Storia di vita je razgovor u kojem ispitanik sam iznosi svoju životnu priču. Voditelj intervjuja se upliće samo kada dolazi do izrazitih udaljavanja od temeljne priče ili ako ispitanik ne spominje neka životna razdoblja ili osobe kao npr. jednog roditelja.

Od 50 ispitanih, 19 su bili ovisnici "s ulice"; 10 se u vrijeme provođenja istraživanja nalazilo u bolnici zbog žutice kao posljedice uporabe nečistog pribora pri drogiranju; 17 su zatražili liječničku pomoć (psihijatrija ili heptanonsko liječenje) i razgovor s njima vođen je u sklopu tog tretmana; 4 se pokušavalo uz pomoć svećenika, odnosno časne sestre pripremiti za odlazak u neku zajednicu, te su u sklopu tih priprema vođeni razgovori s njima. Razgovore su vodila dva istraživača.

Rezultati Cornell-indeksa i Rosenbergove skale samopoštovanja odnose se na 37 ovisnika jer ostali nisu bili raspoloženi za popunjavanje upitnika ili su ih ispunili samo djelomice, te ih se nije moglo upotrijebiti u analizi.

Uzorak u ovom istraživanju bio je prigodan, tj. obuhvaćeni su oni ovisnici s kojima se moglo doći u kontakt i koji su željeli razgovarati.

REZULTATI I RASPRAVA

Obiteljske prilike 50 ovisnika o heroinu koji su sudjelovali u istraživanju bile su kako slijedi: trojca su vanbračna djeca i od prvih godina života živjeli su samo s majkom; uz to još četvorica su živjela samo s majkama jer su se roditelji rastali još u njihovu ranom djetinjstvu; četvorici ispitanih otac je umro u razdoblju rane adolescencije, a trojici su se roditelji u to vrijeme rastali. Jasno da formalno potpuna obitelj još ne znači i prikladno okruženje za razvoj djeteta, kao što i nepotpuna obitelj ne mora nužno biti čimbenik rizika u smislu posezanja za drogom. Ipak, padatak da je 14 ispitanih u djetinjstvu ili ranoj adolescenciji raslo bez oca ili s njim održavalo vrlo rijetke i površne kontakte nije zanemarivo.

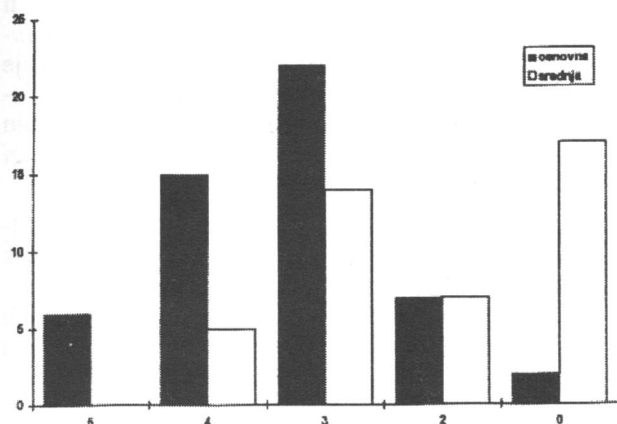
20 ispitanika su prvorodena djeca, (ne

računajući jedince), što ne odstupa od broja prvorođenaca među onima koji nisu bili u kontaktu s drogom.

Iz izjava ispitanih bilo je moguće utvrditi da je samo troje ispitanih u djetinjstvu imalo religiozan odgoj i kasnije se moglo svrstati tzv. vjernike praktikante. Jedna trećina ispitanih nije imala nikakav religiozni odgoj.

Oko jedne trećine ispitanih počelo je s konzumacijom alkohola prije 13. godine.

Razgovorom s ovisnicima su prikupljeni podaci o njihovom najčešćem školskom uspjehu u osnovnoj i srednjoj školi. Rezultati su prikazani na slici br. 1. Kategorija "0" odnosi se na one koji su

slika 1

napustili redovnu školu.

Vidljivo je da je školski uspjeh ispitanih u osnovnoj školi bio znatno viši nego u srednjoj. Međutim, često su u VII. i VIII. razredu ispitani počinjali pokazivati znatno manji interes za školu, često su izjavljivali da u školi postaje "beskrajno" dosadno. Ipak, najčešće se taj dio školovanja privodio kraju u redovnom trajanju, iako je školski uspjeh slabio. Samo jedan ispitanik nije završio osnovnu školu.

U srednjoj školi je uspjeh bio znatno slabiji, izostanci mnogo češći, interes za učenje i pohađanje nastave drastično je opao, po izjavama ispitanih. Ponekad je teško odrediti jesu li promjene u ponašanju vezanom za školu prethodile ili uslijedile nakon eksperimentiranja sa drogom. Čini se ipak da se kod većine prvo javio osjećaj dosade i nezainteresiranosti za školu, čemu je doprinosilo i društvo vršnjaka.

Na temelju životnih povijesti pokušalo se više saznati o motivima koji su ispitane potkali da postanu kušači, konzumenti i na kraju ovisnici. Pri utvrđivanju motiva javile su se dvije poteškoće: koliko se ispitanici mogu i žele sjetiti tih poticaja (i mogu li ih prepoznati) ka drogi u slučaju kada ih

oni sami imenuju; koliko su točne procjene motiva koje vrši voditelj intervjua kada sugovornik ne iznosi izravno svoje motive, nego je o njima moguće zaključivati na temelju njegovih iskaza. Uzimajući u obzir teškoće pri određivanju motiva, moguće je konstatirati da su najčešći motivi posezanja za drogom bili: znatiželja (17 ispitanih), utjecaj društva odnosno "dira" (26), bijeg od problema (20) i svojevrsna pobuna (10). Najčešće je postojalo više motiva koji su djelovali istovremeno ili u bliskom vremenskom slijedu. Znatiželja je vrlo često bila kombinirana s drugim motivima, kao i potreba za socijalnim prestižem (kako je spominje Bergen), tj. uklapanjem u određeni "dir".

Da bi se utvrdile neke karakteristike osobnosti ovisnika o heroinu, primjenjeni su Cornell-indeks i Rosenbergova skala samopoštovanja. Rezultati se odnose na 37 ispitanika. Za obje skale izračunate su aritmetičke sredine i standardne devijacije. Za Cornell-indeks, osim za upitnik u cjelini, statistički parametri su izračunati i za tri faktora koja su uključena u ukupni rezultat. Rezultati su prikazani u sljedećoj tablici, a oznake imaju značenja:

F_1 = astenični faktor S = skala samopoštovanja
 F_2 = konverzni faktor M = aritmetička sredina
 F_3 = stenični faktor s = standardna devijacija
 Uk = ukupni rezultat u Cornell-indeksu

	F_1	F_2	F_3	Uk	S
1.	11	6	7	24	22
2.	5	0	2	7	34
3.	13	15	5	33	20
4.	28	21	15	64	10
5.	14	12	4	30	18
6.	4	3	3	10	30
7.	7	0	1	8	34
8.	29	17	15	61	19
9.	15	6	9	30	22
10.	16	6	9	31	28
11.	12	17	8	37	28
12.	23	32	13	68	17
13.	16	26	12	54	17
14.	5	9	9	23	20
15.	13	7	8	28	26
16.	20	4	5	29	22
17.	18	5	11	34	19
18.	1	1	2	4	32
19.	8	0	7	15	26
20.	5	1	2	8	38
21.	4	10	7	21	24
22.	20	3	7	30	28
23.	1	3	2	6	38
24.	4	5	4	13	30
25.	22	3	10	35	19

26.	21	13	10	44	17
27.	1	1	2	4	34
28.	21	7	14	47	22
29.	9	3	10	22	26
30.	21	17	10	48	10
31.	21	19	15	55	17
32.	2	2	1	5	28
33.	28	25	13	66	10
34.	13	14	8	35	24
35.	11	6	8	25	20
36.	26	26	10	62	22
37.	17	21	8	46	21
M	13.94	10.08	7.90	31.40	23.57
s	8.51	8.63	4.29	18.79	7.21

Na temelju rezultata u ovoj tablici vidljivo je da prosječne vrijednosti ove skupine ispitanika ne odstupaju od prosjeka utvrđenih na tzv. normalnom uzorku. ($M_{F1} = 13.03$, $M_{F2} = 9.03$, $M_{F3} = 7.38$, Momirović, 1970).

Promatraju li se rezultati u odnosu na grubu podjelu na kategorije normalne (0-19 bodova), prosječne (20-38 bodova) i izražene neurotičnosti (39-100 bodova) s obzirom na ukupni rezultat u Upitniku, može se konstatirati da 10 ispitanika izražava normalnu neurotičnost, 16 prosječnu i 11 izraženu što nije su skladu s često isticanom izrazitom neurotičnosti ovisnika. Kako je rezultat na skali L u granicama dopuštenog ($M = 0.83$) rezultati se mogu smatrati vjerodostojnima.

Kao najčešća odrednica neurotičnosti karakteristična za ovisnike navodi se depresivnost. Analizom je uočljivo da je prosječna vrijednost njihovih rezultata kod depresivnosti u granicama normi za tzv. normalnu populaciju. Analizom pojedinačnih rezultata vidljivo je da 12 ispitanika izražava iznadprosječnu depresivnost na temelju rezultata na Cornell-indeksu.

Rezultati u Cornell-indeksu promatrani kroz tri sekundarna faktora, odnosno modaliteta neurotskih reakcija pokazuju sljedeće: astenični (anksiozni) faktor zastupljen je kod 20 ispitanika u iznadprosječnoj vrijednosti. Konverzivni je faktor kao i stenični (agresivni) kod 9 ispitanika zastupljen u iznadprosječnoj količini. Sva tri faktora su kod 10 ispitanika osoba iznadprosječno izražena. Vidljivo je da je kod ispitanika najčešće izražen astenični faktor kod kojeg dominiraju anksioznost te hipersenzitivnost i depresivnost.

Kako se nisko samopoštovanje navodi često

kao karakteristika ovisnika, primjenjena je u istraživanju Rosenbergova skala samopoštovanja. Prosječna vrijednost na Skali za 37 ispitanika iznosi 23.57. Taj je rezultat statistički značajno niži od standardnih vrijednosti ($M = 27.95$, $s = 5.92$), na razini rizika od 5%. Međutim, zanimljiviji je možda prikaz odgovora na pojedinim skalama. Naime, na četiri od desete skala uočava se izuzetna podudarnost odgovora ispitanika ovisnika, dok su na ostalim skalama rezultati heterogeni u smislu slaganja i neslaganja s izrečenim tvrdnjama. Kako se radi o malom broju ispitanika generalizacije nisu opravdane, ali ovi rezultati su indikativni.

Kod tvrdnje br. 2 - "Želio bih da imam više samopoštovanja" 30 ispitanika izjavljuje da je to potpuno točno za njih. S tvrdnjom "Osjećam da sam isto toliko sposoban kao i većina drugih ljudi" u potpunosti se slaže njih 26. "Osjećam da posjedujem niz vrijednih osobina", tvrdnja br. 8, pokazuje veliku homogenost odgovora ispitanika, čak 31 ispitanika je smatra potpuno točnom za sebe. I tvrdnju br. 10 "Mislim da vrijedim barem koliko i drugi ljudi" 30 ispitanika smatra potpuno točnom.

Kako se rezultati temelje na malom i vrlo heterogenom uzorku, zaključivanje je otežano. Ipak bi, najvjerojatnije, potpora uže, a ponekad i šire socijalne sredine mogla učvrstiti uvjerenja iskazana u prije spomenutim tvrdnjama i pomoći ovisnicima u pokušajima mijenjanja svog načina ponašanja. Možda bi podizanje samopoštovanja u ranoj dobi ispitanika utjecalo i na njihovu odluku da kušaju drogu, a možda i više na odluku o nastavljaju s takvim ponašanjem.

ZAKLJUČAK

Na temelju prikupljenih rezultata moguće je utvrditi kod ispitanika postojanje nekih rizičnih činitelja. Narušeno obiteljsko jedinstvo, rano konzumiranje alkohola, loš školski uspjeh, stresnost prvorodenstva, odsustvo religioznog odgoja, nedostatak samopoštovanja, izražena neurotičnost javljaju se u različitim stupnjima izraženi kod ovisnika o heroinu koji su sudjelovali u istraživanju. Međutim, oko trećine ispitanika nije bilo izloženo niti jednom ili pak samo jednom o spomenutih rizičnih činitelja. Detaljnije razmatranje i ostalih mogućih rizičnih činitelja (socijalnih, psiholoških i bioloških) kod većeg broja ovisnika sigurno bi omogućilo bolje razumijevanje ovisničkog ponašanja.

LITERATURA:

1. Boynton, D. R: *Drug Addiction, life style Personality factors and Psychopathology*, Dissertation, Georgia, State University, 1988
2. Jelaska, T: *Uzroci ovisnosti o psihoaktivnim drogama i ličnost*, Školski vjesnik, 1983, 32, 4, 321-350
3. Kapor A, Stanulović, S: *Red rođenja djeteta i stres roditeljstva*, Psihologija, 1990, 1-2, 133-143
4. McMuran, M: *The Psychology of Addiction*, Taylor & Francis, London 1994,
5. Momirović, K, Kovačević, V: *Evaluacija dijagnostičkih metoda*, Zagreb 1970,
6. Sakoman, S: *Zlouporaba droga u Hrvatskoj i pristup njezinu suzbijanju* u
7. Schwebel, R: *Reći ne nije dovoljno*, SysPrint, Zagreb 1995,
8. Sullivan, T. J. & Thompson, K. S: *Introduction to Social Problems*, McMillian Publishing Company 1988.